

ијици селици или се уметнички вешто уобличава, као у реченици: „Људи осете да им је дошао крај и изгубе се као керови.”

Романом *Не моју сви да умру лејти* Тодоров проширује могућности кратких књижевних форми, употребљавајући их на нов начин у прозном делу. Ако би се говорило о евентуалној слабости романа, она би произилазила из чињенице да услед великог броја упечатљивих исказа, текст, парадоксално, на тренутак склизне у монотоност. Долази до презасићења при константном оштроумном, цитатски формулисаном говору, чиме се губи функција интелектуалног или емоционалног изненађења у тексту. Ипак, роману не мањка успешно обликованих духовитих и, понегде, ненаметљиво емоционалних слика. Тако овај књижевни текст постаје омаж непретенциозном говору о низу животних тема, чиме нас Тодоров подсећа да не треба да постоје оне које су повлашћене. Лишен књижевне амбициозности и потребе за стварањем великог и кохерентног наратива, Милан Тодоров написао је роман чија би идеална ситуација читања била током путовања по простору који роман оживљава, на релацији Нови Сад – Сегедин, уколико се верује у важност читалачког тренутка.

Сара МАТИН

ЧИТАЛАЦ У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ

Мирјана Бојанић Ђирковић, *Читалац у науци о књижевности: од антике до савремених теорија читања*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш 2020

Монографија Мирјане Бојанић Ђирковић (рођ. 1985) *Читалац у науци о књижевности: од антике до савремених теорија читања* представља брушену верзију њене докторске дисертације „Типологија читалца у романима Милорада Павића у контексту савремених теорија читања”, коју је 2018. године одбранила на Филозофском факултету у Нишу. Након вишегодишњег посвећеног истраживања у оквиру Центра за наратолошке студије Универзитета у Нишу, али и посве свестраних интересовања за различите приступе и тумачења књижевности, ауторка је публиковала добро осмишљену и, за српску науку о књижевности, драгоцену синтезу.

Милорад Павић, на чије стваралаштво се ауторка фокусирала у осмој целини књиге која представља практичну примену теоријски разрађене типологије читаоца, неретко је, као књижевни историчар, говорио о потреби и значају синтезе: „То је мукотрпан, дуг и незахваљан посао сам по себи; године аналитичких студија потребне су за ’сат’ синтезе.” Такође, пишући о потреби за већим бројем приручника и прегледа историје

књижевности, наставља се на мишљење америчког аутора историје књижевности САД-а, Маркуса Канлифа: „Живимо у времену специјалности када морамо да знамо све више и више о све мањем и мањем; освојили смо простор и изгубили ширину.” Мирјана Бојанић Ђирковић осмислила је књигу управо у складу са овим промишљањима Милорада Павића.

Ако се има у виду да иза ње стоји више од седамдесет засебних научних радова и монографија *Љиљана пред лицем Мајке Божје: лик Бојородице у делима Љиљане Хабјановић Ђуровић* (2019), дакле, повећи број подробен интерпретација, можемо да закључимо како је сваком језгровитом поглављу и подцелини у књизи претходила дуга аналитичка опсервација.

Требао је осветлити позицију, функцију и значај читаоца у науци о књижевности у књижевнотеоријској дијахронији, од античких поетичких списа, у контексту феноменологије и теорије рецепције, приступити читању као методолошкој оријентацији, критици читалачког одговора и посткласичним теоријама читања. На тај начин дат је широк преглед проблема са мапираним основним поставкама, развојем и евентуалним критичким запажањима. Отуда тих шест великих целина, разговетно и систематично написаних, можемо сагледати и као прворазредни научни допринос, али и као користан практични приручник како за студенте, тако и целокупну академску заједницу.

Синтегишући у седмом одељку најкључнија запажања, издвојила је:

неколико значајних момената-прекретница, а то су: феноменолошка теорија читања, теорија рецепције, реторичка теорија читања и критика читалачког одговора, где су питања у вези са процесом читања статусом и улогом читаоца у том процесу средишња. Остале методолошке оријентације ова питања третирају секундарно. Потом, сходно томе што је концепту енкодираног читаоца највећи допринос дао структурализам, односно наратологија као његова грана, можемо закључити да је, парадоксално, и овај иманентни метод у проучавању књижевности један од чворишта теорија читања.

Уз то, пажњу треба обратити и на емотивну компоненту „у процесу читања и ка естетској димензији наратива као резултату читања, теорије о урођеном читаоцу, емпатичном читаоцу, неприродном читаоцу и нечитаоцу”, док се недостаци когнитивних студија о читању исцрпљују „у парцијалности њихових решења”.

Тежећи ка свеобухватности, ауторка опрезно приступа релевантној стручној литератури. Резимирајући најважније, не либи се да изнесе и проблематична места различитих теоријских приступа. Исту врсту опрезности и стремљења ка објективном промишљању применила је и при анализи Павићевих романа. Узевши у обзир и изразито негативне кри-

тике, покушала је да изнедри значењски хоризонт који би био од важности за њено истраживање:

Иако је неприродне елементе у Павићевим делима сагледавала као нефункционалне, Јасмина Ахметагић је 2005. поставила темељ за анализу неприродних стратегија читања дела овог писца.

Транспарентност при раду и свођењу закључака Мирјана Бојанић Ћирковић постигла је табеларним прегледима типологије критике читалачког одговора С. Мајуа, графиконом Феланових варијабилна у наративној комуникацији, табелом неприродних елемената наратива, Бајарове „библиотеке” као начина читаоачевог оријентисања у књижевности и, најпосле, детаљном шемом концепата читалаца у методологији науке о књижевности. С друге стране, склоност ка систематичном промишљању књижевности као уметности и науке о књижевности, ауторка заокружује разноврсним типологизацијама и каталогизацијама, од којих је најважнији „Попис маски читалаца у романима Милорада Павића”. То нам потврђује колико је фигура читаоца важна за разумевање овог писца, као и теорије којима је био савременик, а са којима се упознавао и као преводилац, уредник у Просвети и универзитетски професор на Сорбони, у Новом Саду и Београду. Теорије читања, како прецизно наговештава ауторка, чине „основ Павићеве експлицитне и имплицитне поетике” и отуда је крајње утемељено користити их управо као херменеутички алат, којим се откључавају ингарденовски *слојеви значења*.

Осма целина књиге, у потпуности усредсређена на Павићев романескни опус, садржи пет поглавља, распоређених тако да се може испратити линија анализе од општег – прегледа и целовитог увида у типологију читалаца у Павићевим романима у контексту савремених теорија читања и испитивања односа између аутора, књижевног лика и читаоца у Павићевој прозној прози, до појединачног – осветљавања мултипликације имплицитног аутора као ефекта читања романа *Унутрашња страна ветра*, неприродног читаоца романа *Друго тело* и наративне етике прећутаног у *Вештачком младежу*. Може се запазити претежна интерпретативна окренутост позном прозном опусу овог писца, о коме је у нашој науци о књижевности најмање писано или махом у оквирима негативне рецепције. Стога се истицање функционалности фигуре читаоца може разумети и као указивање на онај аспект Павићеве прозе, који је у вредносном погледу релевантан и, самим тим, драгоцен. Ако је његово стваралаштво до деведесетих година 20. века семантички осмишљено византијском културом и српском књижевношћу у дијахроничкој перспективи, онда се стиче утисак да је његов познији опус у важној мери скопчан са савременим теоријама читања. То монографија Мирјане Бојанић Ћирковић аргументовано и убедљиво сугерише.

Конечно, *Читалац у науци о књижевности* представља допринос нараторским студијама Универзитета у Нишу, али као заокружена целина и утемељена синтеза, даје ново знање, изграђено на темељима које су у нашој науци на овом пољу поставили Снежана Милосављевић Милић, Горана Раичевић, Драгана Вукићевић и Јован Попов.

Др Јелена МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за српску књижевност и језик

jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs

НАД ЗАГОНЕТКОМ СТВАРАЛАЧКЕ БУТЊЕ

Радинко Крулановић, *Ниједи љоворници*, Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Књижевна задруга Српског националног савјета, Институт за српску културу, Подгорица, Никшић 2021

Пјеснички глас Радинка Крулановића раскошно је испољен у већ објављеним књигама поезије (*Тишином ти љоворим*, *Ријечи које не дајем олако* и *Ad fontes*). Као што видимо, двије од три његове објављене пјесничке књиге као упечатљиви симболички амблем садрже сугестију економичног, радикално редукованог језика, који се загонетним путевима пјесничког надахнућа ослобађа, упркос декларативном подривању вјере у Ријеч. У Крулановићевом случају није то само спретна оксиморонска формулација, већ је изнад свега (не)доступни знак његове пјесничке (и људске) одговорности пред захтјевношћу стваралачког чина. Опирање поетског гласа да се препусти матици благоглавољивог израза индуквало је својеврсну језичку шкртост, која је компензована богатом симболизацијом, као истинским упориштем поетског исказа.

Нова пјесничка књига *Ниједи љоворници* обнавља пјесничку запитаност над смислом казивања, потврђује неизвјесност експликације, али и потврђује наслућени епилог неумитног ослобађања. Овај сложени пјеснички механизам могли бисмо назвати *љоећиком љућње* у пјесништву Радинка Крулановића. По том својству, пјесничка књига *Ниједи љоворници* представља одазив савременог пјесничког сентимента на древни исихастички импулс, којим је озарење досезано подвигом молитвене тишине. Крулановићев лирски глас је подвижнички; предано служи васкрсењу духа и васкрсењу ријечи, како би уцјеловио модел свијета сачињеног по мјери пјесника и мудраца. Иницијални стихови, који попут мотоа симболички наткриљују збирку, посвећени су управо *Побегуоцу*,